

Príbeh nezabudnuteľného priateľstva
vo fašistickom Taliansku

špina

Preložila
Eva Mesárová

Beatrice
Salvioni

Preklad knihy formou štipendia z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia.

u. fond
na podporu
umenia

Copyright © Giulio Einaudi Editore, 2023
Translation © Eva Mesárová, 2023
Cover photography © Archivio Letizia Battaglia, 2023
Design & layout © Tereza Maco, 2023
Slovak edition © Laputa/Literárna bašta, 2023

ISBN 978-80-8283-010-4

Príbeh nezabudnuteľného priateľstva
vo fašistickom Taliansku

špina

Beatrice
Salvioni

Preložila
Eva Mesárová

*Malému dievčatku, ktorým som bola.
A hlavne všetkým tým, ktorí ma naučili
nikdy neprestávať počúvať jeho hlas.*

Prolog
Nikomu to
nehovor

Vyslobodiť sa spod tela mŕtveho je ťažké.

Zistila som to ako dvanásťročná, keď mi z nosa a z úst kvapkala krv a nohavičky som mala skrútené okolo členka.

Kamienky na brehu Lambra ma tlačili do zátylku a do holého zadku, boli tvrdé ako pazúry a chrbát som mala zaborený v bahne. Jeho telo mi ťažilo brucho, bolo drsné a ešte teplé. Mal lesklé a prázdne oči, na brade bielu slinu a otvorené ústa, z ktorých mu zapáchalo. Pred tým, ako sa zvalil, sa na mňa pozrel s tvárou zmraštenou od strachu, ruku mal strčenú v spodkoch a jeho rozšírené čierne zreničky vyzerali, že sa čoskoro roztopia a stečú mu po lícach.

Zrútil sa dopredu a jeho kolená ma stále tlačili na roztvorených stehnách. Už sa nehýbal.

– Chcela som len, aby prestal, – povedala Maddalena. Nahmatala si na hlave miesto, kde krv a bahno stuhli a vytvorili chuchvalec zamotaných vlasov. – Musela som to urobiť.

Prišla bližšie, šaty z tenkej látky jej priľnuli k mokrej pokožke a zvýraznili obrysy skrehnutého, napätého tela.

– Idem, – povedala. – Nehýb sa.

No ja som sa aj tak stále nemohla pohnúť: moje telo sa zmenilo na nejakú zabudnutú a vzdialenú vec, ako vypadnutý zub. Len som medzi perami a na jazyku cítila chuť krvi a ťažko sa mi dýchalo.

Maddalena začala liezť po štyroch a pod holými nohami jej chrupčali kamienky. Ponožky mala premočené a chýbala jej topánka. Obe ruky oprela o jeho trup, zatlačila, použila lakte

a potom čelo. Neprestávala, ďalej to skúšala, no nedokázala ním pohnúť.

Mŕtve telá vážia viac ako tá mačka na Noého dvore plná zeminy s lepkavými vnútornosťami a kopou múch, ktoré jej požierali papuľu a oči. Pochovali sme ju spolu za ohradou pre husi.

– Sama to nezvládnem, – povedala Maddalena. Z vlasov pri-lepených na tvári jej kvapkalo na kamene. – Musíš mi pomôcť.

Jej hlas doliehal do mojej hlavy stále silnejšie. S námahou som si spod jeho tela vytiahla jednu ruku a potom aj druhú. Pritisla som dlane na jeho hrud' a zatlačila. Nad nami bol oblúk mosta a kúsok pochmurnej oblohy, pod nami mokré a klzké kamienky. Okolo hukot rieky.

– Musíš zatlačiť naraz a prudko.

Urobila som, ako mi povedala. Nadýchla som sa a vdýchla mdlú a sladkú arómu kolínskej toho muža.

Maddalena sa na mňa pozrela a povedala: – Teraz.

Zatlačili sme spolu, z hrdla sa mi vydral výkrik, prehla som sa a zrazu sa odlepil. Zvalil sa na chrbát, vedľa mňa, oči mal vytreštené, ústa dokorán a nohavice stiahnuté. Pracka opasku cinkla o kamene.

Len čo som sa vyslobodila spod tej ťarchy, prevrátila som sa na bok, vyplula červené sliny medzi kamienky a pošúchala som si prstami pery a nosné dierky, aby som vymazala jeho pach. Chvíľu som lapala po dychu, potom som skrčila nohy a snažila sa dýchať. Nohavičky mali pretrhnutú gumičku a v látke bola diera od opätku. Nahnevane som ich odkopla a prikryla sa sukňou, ktorá sa mi zamotala okolo pupka. Brucho som mala studené a všetko ma bolelo.

Maddalena vstala, dľaňami si šúchala stehná a čistila sa od bahna. – Si v poriadku? – spýtala sa.

Vcucla som peru a prikývla. V hrdle som mala hrádzu na pokraji pretrhnutia. Ale ja som neplakala. Ona ma to naučila. Plakali len hlupáci.

Maddalena si odhrnula vlasy prilepené na čele. Jej oči boli malé a tvrdé. Ukázala na telo a povedala: – Premiestniť ho nedokážeme, – oblizla si krv, čo sa jej zhromaždila pod nosom, – musíme ho ukryť tu.

Vstala som a chcela ísť k nej. Ale nevedela som sa udržať na nohách, kožená podrážka topánok sa mi šmýkala. Prstami som sa zachytila o jej zápästie. Vôňa rieky prikrývala všetko. Maddalena sa triasla, ale nie od strachu. Maddalena sa nebála ničoho. Ani psa pána Tresoldiho s napuchnutými ďasnami a penou medzi zubami, ani diablovej nohy, čo prichádzala cez komín v príbehu, ktorý rozprávali dospelí. A ani krvi či vojny.

Triasla sa, lebo sa celá premočila, keď ju chytil za vlasy a ťahal po brehu, kým ona kopala a kričala. Aby ju umlčal, držal jej hlavu vo vode, po celý čas spieval a jeho plechový hlas znel ako ten z rádia: „*Parlami d'amore Mariù. Tutta la mia vita sei tu.*“¹

– Musíme nájsť nejaké konáre, – povedala Maddalena, – veľké konáre. – Stále však hľadela na tú nehybnú postavu, na všetky jej výčnelky a dutiny, na postavu, ktorá mi ešte pred chvíľou zvierala zápästia a do úst strkala jazyk: zdalo sa mi, že to stále cítim, jeho prsty a jeho dych. Chcela som len zaspáť. Tam, uprostred skál a hukotu vody, ale Maddalena sa dotkla môjho ramena a povedala: – Radšej sa poponáhľajme.

Odkotúľali sme jeho telo z brehu, odviekli ho až k jednému z pilierov mosta a nechali ho tam, zvinutého pri stene, cez ktorú presakovala voda. Lakte mal vykrútené, prsty stuhnuté a ústa otvorené. Nič v jeho tvári už nepripomínalo chlapca, akým bol predtým: elegantného a drzého, v dlhých nohavičiach s rovnými pukmi, s brošňou s fascēs² a trikolórou, ktorý

1 „Hovor mi o láske, Mariù, ty si celý môj život.“ Pieseň *Parlami d'amore Mariù* zaznela vo filme *Gli uomini, che mascalzoni* v roku 1932 a spieval ju Vittorio De Sica (pozn. prekl.).

2 Symbol Národnej fašistickej strany, zväzky prútov zviazaných červenou páskou s vyčnievajúcou sekerou (pozn. prekl.).

si vlasy uhladzoval hrebeňom z korytnačiny a so smiechom opakoval: „Vy nie ste nič.“

Nazbierali sme konáre, ktoré uviazli počas povodne v piesku, medzi hniezdami kačíc a odtokovými kanálmi; nakládli sme ich na to telo, spoločne ponorené vo vode. Nakopili sme kamene a korene, aby ho ani povodeň nemohla odniesť.

– Musíme mu zatlačiť oči, – povedala Maddalena a hodila poslednú skalú, veľkú ako päť. – Tak sa to mŕtvym robí. Videla som to.

– Nechcem sa ho dotknúť.

– Dobré. Ja to urobím. – Položila dlaň na sinastú tvár a pomocou prostredníka a palca mu zatlačila viečka.

So zatvorenými očami a otvorenými ústami, so všetkými tými konármi a skalami, ktoré ho pokrývali, vyzeral ako niekto, koho v noci prekvapí nočná mora, no nedokáže sa zobudiť.

Vyžmýkali sme si sukne a ponožky. Maddalena si vyzula zvyšnú topánku a strčila si ju do vrečka. Urobila som to isté so svojimi nohavičkami: zo zeme som zdvihla mäkký, zabahnený zdrap látky.

– Teraz už musím ísť, – povedala.

– A kedy sa uvidíme?

– Čoskoro.

Kráčala som domov, ponožky mi v topánkach vrždali a premýšľala som nad obdobím, než sa všetko začalo. Ani nie pred rokom bola moja sukňa suchá, neošúchaná, pritláčala som brucho o balustrádu mosta Ponte dei Leoni, aby som sa z dialky pozerala na Maddalenu, a jediné, čo som o nej vedela, bolo, že prináša nešťastie. Ešte som sa nenaučila, že stačí jediné jej slovo a bude rozhodnuté, či si zaslúžiš byť zachránený, alebo zabitý, či sa vrátiš domov s premočenými ponožkami, alebo zostaneš naveky spať s tvárou ponorenou v rieke.

**Prvá část
Kde se svět
začíná
a kde se
končí**

1.

Nazvali ju Špina a nikomu sa nepáčila.

Vysloviť jej meno prinášalo smolu. Bola to bosorka, jedna z tých, čo na teba privolajú dych smrti. Mala v sebe diabla a ja som s ňou nesmela hovoriť.

Sledovala som ju z diaľky, v nedeľu, keď ma mama navliekla do topánok, čo mi rezali päty, podkolenok plných žmolkov a sviatočných šiat, ktoré som nesmela zašpiniť. Pot mi stekal vzadu po krku a z toho neustáleho trenia mi sčerveneli stehná.

Špina bola dole pri rieke Lambro s dvoma chlapcami, ktorých som poznala len podľa mena: Filippo Colombo mal ruky a nohy ako kuracie kostičky a druhý, Matteo Fossati, zas ramená a hrudník ako lesklé štvrte hovädzieho mäsa pokryté vrstvou tuku, ktoré predávali na trhu na Via San Francesco. Obaja mali krátke nohavice, kolená plné škrabancov a pre ňu, hoci bola menšia a ešte k tomu dievča, boli ochotní schytať guľky do brucha ako vojaci, ktorí idú do vojny a potom Bohu povedia: „Zomrel som šťastný.“

Lem sukne, z ktorej slnko a špina odstránili farbu, mala zrolovaný pod tesným pánskym opaskom a bosými nohami pevne stála na skalách zohriatych od slnka. Nohy sú niečo, čo dievča nesmie nikdy ukázať. Tie jej boli holé a lýtka aj stehná mala zamazané od bahna.

Jej chrasty vyzerali ako neošetrené rany psov. Smiala sa a zvierala rybu, ktorá sa jej snažila vyklízuť spomedzi prstov. Chlapci tleskali a tak dupali, že tmavá voda z rieky špliechala

všade navôkol. Ja som ich pozorovala zhora, keď sme išli na omšu o jedenástej, ktorú mama považovala za tú pre „pánov“.

Otec bol vpredu a nevenoval nám pozornosť. Klobúk mu ledva odhaloval zátylok, kráčal svižne a jedna ruka mu za chrbtom obopínala zápästie druhej.

Matka ma potiahla a povedala: „Meškáme.“ Pozrela cez balustrádu mosta a poznamenala: „Fagani.“

Otec, naopak, nepovedal nič. Zvyčajne nikomu nič nevyčítal, no dobre som vedela a mama ešte lepšie, čo by sa stalo, ak by sme sa od neho vzdialili viac, ako čo by kameňom dohodil, a našou vinou prišli na omšu neskoro. Čakala by nás nedeľa bez jediného slova, búchanie dverí a otec, skrytý s fajkou za týždenníkom *Domenica del Corriere*, by od zlosti škrípал zubami.

Musela som sa prinútiť odvrátiť zrak od detí dolu pri rieke, detí, ku ktorým som nepatrila a stále ich špehovala.

Ale v tú nedeľu sa Špina na mňa zadívala svojimi jasnými čiernymi očami po prvýkrát. Potom sa usmiala.

Zalapala som po dychu, zavrela viečka a prudko vyrazila za otcom na cestu ku katedrále. Pripojila som sa k nemu a ani si to nevšimol. Pár okoloidúcich áut nás prinútilo pritlačiť sa chrbtom o výklad galantérky a potom cukrárne, z ktorej vychádzala horúca vôňa vanilky. Nápis oznamoval: „Tácka zákuskov za päť lír.“

Prešiel okolo čierny Fiat Balilla Roberta Colomba, ktorý pracoval na radnici a, ako hovorieval ocko vážnym tónom, „poznal veľmi vysokopostavených ľudí“. Pán Colombo nosieval čierne čižmy do pol lýtok a mal dvoch synov, ktorým pani Colombová robila pri česaní uprostred cestičku. Povrávalo sa, že keď mu staré ženy z kostola prezradili, že jeho mladší syn trávi celý deň s nohami ponorenými v rieke spolu so Špinou, donútil ho za trest vypiť fľašu ricínového oleja a tak ho zmlátil, až mal celý zadok červený.

Niekoľko nedieľ som z mosta špehovala len Mattea a Špinu: Filippo sedel v kostole na lakeť od otca, obuté mal čisté moka-síny a košeľu zapnutú až ku krku. Potajomky som sa z toho tešila. Potom sa jedného dňa Filippo vrátil zašpinený od bahna a jeho rodičia spolu so starším bratom zabrali počas omše na lavici toľko priestoru, aby nebolo prázdne miesto tak vidieť.

Auto pána Colomba bolo vždy nablýskané a jeho predná časť vyzerala ako žraločia papuľa s poriadne ostrými zubami. Nechával ho na Piazza del Duomo, aby mohol rovno vojsť do kostola. Asi sa bál, že si pri chôdzi zničí topánky.

Otec našpúlil pery, akoby mu zostali medzi zubami zvyšky tabaku. – Naša skaza. Tie hrôzy budú našou skazou. – Nič nenávidel viac ako autá. – Ľudia chcú chodiť rýchlo, – hovoril, – preto už nikto nenesie klobúk. – Ak však stretol pána Colomba, zdvorilo pozdravil a dotkol sa okraja svojho šedého plsteneho klobúka Fedora.

Dva týždne pred príchodom leta prepukla dusná horúčava, no pri vstupe do kostola zmizla. Zostal len špinavý zápach kadidla, ktorý stúpala do mozgu a kížal sa až k pätám; bol to pocit podobný strachu z tmy. Mama ma držala za ruku a ja som kráčala len po bielych mramorových dlaždiciach, pretože Ježiš z bronzu a zlata vzadu na oltári ma stále sledoval, a ak by som omylom stúpila na čiernu dlaždicu, išla by som do pekla.

V strednej lodi sa ozýval šum modlitieb a mokré mlaskanie slín modliacich sa starých zhrbených žien. Hlavy im pokrýval závoj ukrývajúci uši. Vždy sme sedeli v prvých radoch a po celý čas sme museli byť ticho, len na žalmy sme odpovedali „Amen“ a vyznávali „Mea culpa, mea maxima culpa“. Kňaz hovoril o hriechoch, ktoré privádzajú ľudí do pekla, a ja som myslela na ryby so strieborným bruchom, na chlapcov s bosými nohami v rieke Lambro a na Špinin pohľad.

Mama odriekavala **Otčenáš** s tvárou v dlaniach a končekmi prstov sa dotýkala viečok. Ja som pozorovala klinec trčiaci z dreveného kľačadla. Keď kňaz pozdvihol Telo Kristovo,

nechala som svoje telo padnúť dopredu, ako to robia staré ženy.

Jednou nohou som nahmatala klinec a celou váhou som sa oň oprela. Preplietla som si prsty a pritisla si ich na ústa tlačiac hánky o zuby, silno som si poškriabala koleno a povedala **Gloria**. Prudko som si ho pošúchala, až kým sa mi bolesť nezaryla do zátylku ako niečo horúce a hladké.

Aj ja som chcela mať odreté jabĺčka ako decká tam dole pri Lambre. Aj ja som chcela cítiť, ako mi rieka preniká pomedzi prsty na chodidlách, a ukazovať nohy zamazané od bahna. Chcela som, aby mi tí vo vode tlieskali a dupali nohami.

9.

Špina kráčala ulicami centra so zdvihnutou bradou, s dvoma staršími chlapcami po boku, a pritom šúchala obnosenými sandálmi o kamene. Keď prechádzala okolo, ženy pomedzi zuby šomrali „pánbohchráň“ a fanaticky sa prežehnávali; muži si zase odplúvali. Vtedy sa nahlas zasmiala, vyplazila jazyk a potom sa uklonila, akoby bola za tie urážky vďačná.

S uhľovočiernymi vlasmi ostrihanými nakrivo, akoby odrezanými hrubým nožom na mäso podľa misky, tmavými lesklými mačacími očami, ako i svižnými a štíhlymi mačacími nohami mi pripadala ako to najkrajšie stvorenie, aké som kedy videla.

Prvýkrát so mnou prehovorila štyri dni po tej nedeli, keď naše pohľady skĺzli jeden po druhom po balustráde mosta.

Bol 6. jún 1935, sviatok svätého Gerarda. Námestie pred kostolom i nádvorie s klenbami a balkónmi boli vyzdobené transparentmi a girlandami a preplnené davom, akoby bola Veľká noc. Ľudia kráčajúci v procesii postupne pozdravili telo svätca tak, že sa prežehnali, pobožkali si prsty a potom ich položili na relikviár s kostrou oblečenou v zlate. Potom sa vrátili späť na námestie zaliate slnkom, nadýchať sa.

Zvony zastonali a oblaky sa nafúkli horúčavou. Pod arkádami a na nádvorí kláštora, v tieni moruše, predávali pouliční obchodníci cukríky a plechové hračky hneď vedľa strelnice. Pán Tresoldi, zelovocár, čakal na svojich zákazníkov so založenými rukami v stánku s čerešňami. Mal zlomyseľný výraz a páchol po zatuchnutých uterákoch. Kričal „čerešne, čerešne,

vrecko za tri líry“ a mocnými rukami sa opieral o pult. Jeho syn Noè, so stopami otcových výbuchov hnevu na tvári, stohoval popri stĺpoch drevené debničky. Noè nosil košeľu s rukávmi vyhrnutými nad lakte ako dospelý muž, hoci bol odo mňa starší len o tri roky. Školu ho dokončiť nenechali. Hovorilo sa, že zelovocár syna vždy nenávidel. Svedčilo o tom meno, ktoré mu vybral. Noè prišiel na svet spolu s povodňou na rieke Lambro, v novembri. Rieka sa vyliala, mosty sa zrútili, pivnice zaplavilo. Keď sa narodil, jeho vinou z matky unikla všetka krv a zachránil sa iba on. Tak, ako vzal Noè na svoju archu iba zvieratá a nemyslel na ostatné ľudské bytosti, ktoré Boh počas potopy opustil.

V deň svätého Gerarda vládla dotieravá horúčava ako na pravé poludnie, ten typ horúčavy, čo počas sviatočných dní rozdeľoval ženy z mesta na dve prísne oddelené skupiny: tie, čo si mohli dovoliť biele rukavice a bodkované hodvábne šaty, ľahké, so sukňou pod kolená, a tie čo mali na sebe rovnaké jesenné šaty, ako nosili vždy na svadby a prijímania, bez ohľadu na ročné obdobie. A potom tu boli slúžky v rovnošatách s nákupnou taškou na ohybe lakťa, ale tie išli po druhej strane ulice a so zoznamom v ruke a rýchlym krokom pozorovali stánky z dialky.

Matka ma držala za ruku. Stučka z pevného slameného klobúčika ružovej farby, ktorý mala na hlave, sa jej odrážala od líca. V galantérke si kúpila papierové strapce čerešní a drôtikom ich vplietla do klobúka. Priam si koledovala o závisť iných žien, najmä tých, ktoré sa potulovali s nepokrytou hlavou a mohli sa len prizerať, lebo vrecko čerešní pri pulte zelovocára stálo priveľa.

Mojej matke nestačilo, že sa otáčali manželky robotníkov, usmievala sa aj na ich manželov. Otec stál pred strelnicou so sakom prehodeným cez plecia. Vedľa neho bol pán Colombo a puškou mieril na siluety. Všetci ho zdravili rovno zdvihnutou rukou s vystretými prstami. Otec si sňal klobúk, držal ho